

Yttrande över betänkande Fler vägar till arbetslivet (SOU 2024:74)

Regeringskansliets diarienummer: U2024/02591

Övergripande synpunkter

Skolinspektionen bedömer att förslaget om en ny typ av nationella yrkesprogram kan bidra till en förbättrad situation för elever som saknar behörighet till nationella program. En tydlig studieväg kan gynna eleverna och underlätta deras etablering på arbetsmarknaden.

Myndigheten konstaterar att det parallellt remitteras betänkanden med delvis överlappande förslag eller förslag som är relevanta att behandla i ett sammanhang. Det handlar bland annat om förslag om likställande av behörighetsregler mellan yrkesprogram och högskoleförberedande program samt justeringar av vilka introduktionsprogram som ska finnas i gymnasieskolan. Förslag på dessa områden lämnas i både *Fler vägar till arbetslivet* och betänkandet *Ett likvärdigt betygssystem*. Myndigheten förutsätter att förslagen i de olika betänkandena fortsatt kommer att beredas samlat på ett sätt som underlättar tillämpningen och så att målgruppen kan förstå hur det samlade utbudet av program och vilka behörighetsregler som gäller till respektive program i gymnasieskolan kommer att se ut.

Myndigheten konstaterar att utredningen inte har identifierat några andra konsekvenser för Skolinspektionen än att en viss hantering av godkännanden av enskild som huvudman behöver ske för att befintliga huvudmän ska ha tillstånd att även bedriva de nya yrkesprogrammen. Det är inte uteslutet att ytterligare konsekvenser följer av förslagen och att de förändringar som denna och andra aktuella utredningar föreslår sammantaget skulle kunna innebära ekonomiska och verksamhetsmässiga konsekvenser som är tydliga först efter slutlig beredning. Om det skulle bli fallet kan myndigheten få skäl att återkomma i denna fråga.

Yttrandet omfattar förslag som myndigheten främst ur elevperspektiv ser skäl att yttra sig över. Myndigheten avstår från att lämna synpunkter på övriga förslag.

Sammanfattning

Skolinspektionen tillstyrker följande förslag:

- 5.1.1. Nya yrkesprogram som omfattar 1 900 poäng ska införas i gymnasieskolan
- 5.1.2 Yrkesprogrammen som omfattar 1 900 poäng ska vara nationellt utformade
- 5.3.1 De nya yrkesprogrammen ska omfatta 1 900 poäng varav 1 500 poäng ska vara yrkesämnen
- 5.3.2 Svenska, engelska, matematik och ett samhällsorienterande ämne ska omfatta 200 poäng och inriktas mot yrket
- 5.4.1 De nya yrkesprogrammen ska vara 3-åriga
- 6.2.1 Individuellt förberedelseprogram ska införas
- 7.1 Behörighetskrav till yrkesprogram som omfattar 1 900 poäng
- 7.2 Behörighetskraven för yrkesprogram som omfattar 2 700 och 2 800 poäng ska höjas till 12 ämnen
- 11.1 En rätt ska införas för elever att fullfölja utbildningen på individuella program i anpassade gymnasieskolan

Skolinspektionen tillstyrker följande förslag med vissa synpunkter:

- 5.1.3 De nya yrkesutbildningarna ska benämnas yrkesprogram som omfattar 1 900 gymnasiepoäng
- 5.2.1. Yrkesprogram som omfattar 1 900 poäng vänder sig till elever som vill läsa en yrkesutbildning men som inte är behöriga till ett nationellt program som omfattar minst 2 500 poäng
- 5.2.2 Elever som är behöriga till ett nationellt program som omfattar minst 2 500 poäng ska kunna gå ett yrkesprogram som omfattar 1 900 poäng om det finns särskilda skäl
- 5.4.2 Utbildningen ska bedrivas som heltidsstudier
- 6.1 Introduktionsprogrammen yrkesintroduktion och individuellt alternativ avskaffas
- 10.2.1 Yrkesprov ska införas på yrkesprogram i gymnasieskolan och på nationella program med yrkesinriktning i anpassade gymnasieskolan

Avseende följande förslag anser Skolinspektionen att konsekvenserna behöver förtydligas och belysas ytterligare för att myndigheten ska kunna ta ställning:

- 7.3 Ett års studier på ett 1 900-poängsprogram ska möjliggöra behörighet till yrkesprogram som omfattar 2 700 respektive 2 800 poäng

Skolinspektionens synpunkter

Nedan följer synpunkter på de förslag som myndigheten ser skäl att yttra sig över. Myndigheten avstår från att lämna synpunkter på övriga förslag.

Myndigheten anser att förslagen som helhet hänger väl samman och delvis förutsätter varandra för att ge en bra helhet för eleverna.

5.1 Nationella yrkesprogram som omfattar 1 900 gymnasiepoäng ska införas

5.1.1. Nya yrkesprogram som omfattar 1 900 poäng ska införas i gymnasieskolan

5.1.2 Yrkesprogrammen som omfattar 1 900 poäng ska vara nationellt utformade

Skolinspektionen tillstyrker förslag 5.1.1. och 5.1.2. och bedömer att det kan leda till att fler elever kan få en yrkesutbildning som kan underlätta deras etablering på arbetsmarknaden.

En ny typ av yrkesprogram med ett i förväg bestämt innehåll bör kunna underlätta planeringen av utbildningen. Inom myndighetens tillsyn har brister påvisats i planeringen av utbildningen för elever på introduktionsprogram för att förbereda dem för arbete eller studier. Om fler elever i stället går på nationella yrkesprogram med ett förutbestämt innehåll så torde det även kunna bidra till en mer likvärdig utbildning för eleverna.

5.1.3 De nya yrkesutbildningarna ska benämnas yrkesprogram som omfattar 1 900 gymnasiepoäng

Myndigheten tillstyrker förslaget med vissa synpunkter.

Myndigheten bedömer att det kan finnas viss risk för sammanblandning av de nya yrkesprogrammen med dagens yrkesprogram som omfattar 2 700/2 800 poäng eftersom benämningarna är snarlika. Myndigheten vill peka på behovet av SYV-insatser för att informera om vad utbildningen kan leda till när det gäller etablering på arbetsmarknaden och övergång till vidare studier.

5.2 Målgruppen för yrkesprogram som omfattar 1 900 poäng

5.2.1. Yrkesprogram som omfattar 1 900 poäng vänder sig till elever som vill läsa en yrkesutbildning men som inte är behöriga till ett nationellt program som omfattar minst 2 500 poäng

Skolinspektionen tillstyrker förslaget med vissa synpunkter nedan.

Skolinspektionen konstaterar att betygsutredningen har föreslagit behörighetsregler för yrkesprogram som omfattar 1 900 poäng som är anpassade till införandet av ett nytt betygssystem.

Av betygsutredningens förslag framgår att ändringarna för behörighet inför ansökan till gymnasieskolan ska tillämpas för utbildning som påbörjas höstterminen 2030. Enligt förslagen i Fler vägar till arbetslivet ska förslagen tillämpas för första gången på utbildningar som påbörjas höstterminen 2028. Enligt förslagen innebär det att de föreslagna behörighetsreglerna för de nya yrkesprogrammen kommer att tillämpas i två år enligt det nuvarande betygssystemet och därefter enligt det nya betygssystemet.

Skolinspektionen bedömer att införande av de nya yrkesprogrammen med tillhörande behörighetsregler och införande av ett nytt betygssystem bör ske samtidigt.

5.2.2 Elever som är behöriga till ett nationellt program som omfattar minst 2 500 poäng ska kunna gå ett yrkesprogram som omfattar 1 900 poäng om det finns särskilda skäl

Skolinspektionen tillstyrker förslaget med vissa synpunkter.

Myndigheten vill påpeka att det är angeläget att den fortsatta beredningen av förslaget tydligt klargör vad som kan anses vara särskilda skäl för att ge goda förutsättningar för en rättssäker tillämpning och för att förfarandet ska gå att tillsyna. Utredningen beskriver de särskilda skälen dels mer allmänt som både studiesvårigheter och stora studiesvårigheter. Vidare anges att eleven ska ha studiesvårigheter som trots relevanta stödåtgärder från skolans sida innebär att eleven riskerar att inte nå målen på programmet. I författningskommentaren anges dock att de särskilda skälen utgörs av att eleven trots stöd och anpassningar har fått eller riskerar att få det underkända betyget F i många ämnen, och det innebär att eleven inte kommer att nå en examen, samt att eleven upplever den totala arbetsbördan som alltför stor. Det är följaktligen viktigt att klargöra vad som avses med studiesvårigheter eller stora studiesvårigheter.

I sammanhanget vill Skolinspektionen också lyfta att det bör övervägas om inte även andra skäl än studiesvårigheter bör kunna beaktas. Det kan finnas andra faktorer i en ungdoms liv, som ännu inte visat sig i studiesvårigheter, som kan utgöra skäl för att studera vid ett 1900 poängs program med lägre

studietakt. Samtidigt behöver risken beaktas för att det kan uppstå vissa undanträngningseffekter som innebär att den huvudsakliga målgruppen för yrkesprogram som omfattar 1 900 gymnasiepoäng inte får tillträde till programmet. Förslaget bör utformas så att sådana undanträngningseffekter inte uppstår.

5.3 Utformning av yrkesprogrammen som omfattar 1900 gymnasiepoäng

5.3.1 De nya yrkesprogrammen ska omfatta 1 900 poäng varav 1500 poäng ska vara yrkesämnen

5.3.2 Svenska, engelska, matematik och ett samhällsorienterande ämne ska omfatta 200 poäng och inriktas mot yrket

Skolinspektionen tillstyrker förslag 5.3.1 och 5.3.2.

5.4 Utbildningens längd och undervisningstiden på 1900-poängsprogram

5.4.1 De nya yrkesprogrammen ska vara 3-åriga

Skolinspektionen tillstyrker förslaget.

Ur ett elevperspektiv är det rimligt att eleverna erbjuds ett program med en längd som möjliggör för eleverna att tillgodogöra sig tillräckligt med yrkeskurser och övrigt innehåll som förbättrar elevernas möjligheter till arbetsmarknadsetablering.

5.4.2 Utbildningen ska bedrivas som heltidsstudier

Skolinspektionen tillstyrker förslaget med vissa synpunkter.

Ur ett elevperspektiv synes det rimligt att eleverna ska erbjudas förhållandevis mer undervisningstid för att klara sin utbildning, det vill säga få mer tid för lärande för att uppnå målen i alla ämnen. I Skolinspektionens granskning ingår att följa hur elevers rätt till garanterad undervisningstid tillgodoses.

Som framgår av utredningens resonemang ska utbildningen kunna organiseras som egna klasser eller genom att eleverna på yrkesprogram som omfattar 1 900 poäng ska kunna samläsa med elever på yrkesprogram som omfattar 2 700/2 800 poäng.

När det gäller de fall när eleverna ska samläsa så kan det enligt myndighetens förståelse av förslaget leda till att det i samma klass finns

elever som har olika mängd garanterad undervisningstid. Det ger upphov till vissa frågor om hur utbildningen ska organiseras så att alla elever får den undervisningstid som de har rätt till, vilket myndigheten kommer att ställas inför vid tillsyn av bestämmelserna av garanterad undervisningstid. Är till exempel tanken att yrkeslärare utöver lektioner med samläsning ska ge ytterligare tid för undervisning till eleverna på yrkesprogram som omfattar 1 900 poäng? I den fortsatta beredningen av förslaget bör detta tydliggöras.

6.1 Introduktionsprogrammen yrkesintroduktion och individuellt alternativ avskaffas

Skolinspektionen tillstyrker förslaget med vissa synpunkter.

Myndigheten konstaterar att betygsutredningen föreslår att även introduktionsprogrammet programinriktat val avskaffas.

I enlighet med vad som anförts angående 5.2.1 bedömer Skolinspektionen att förslag från både betygsutredningen och denna utredning som rör justeringar i vilka introduktionsprogram som ska finnas i gymnasieskolan bör införas samtidigt så att eleverna kan ges en samlad bild av hur gymnasieskolans struktur ska se ut.

6.2 Individuellt förberedelseprogram ska införas

6.2.1 Individuellt förberedelseprogram ska förbereda för fortsatt utbildning eller arbetsmarknaden

Skolinspektionen tillstyrker förslaget.

7.1 Behörighetskrav till yrkesprogram som omfattar 1 900 poäng

Skolinspektionen tillstyrker förslaget.

7.2 Behörighetskraven för yrkesprogram som omfattar 2 700 och 2 800 poäng ska höjas till 12 ämnen

Skolinspektionen tillstyrker förslaget som innebär att man likställer behörighetskraven för yrkesprogram som omfattar 2 700 och 2 800 poäng med de behörighetskrav som gäller för högskoleförberedande program.

Skolinspektionen tar dock inte ställning till vilka ämnen som ska krävas för behörighet och uppmärksammar att även betygsutredningen föreslår att

behörighetskraven ska likställas mellan yrkesprogram som omfattar 2 700/2 800 poäng och högskoleförberedande program.

7.3 Ett års studier på ett 1 900-poängsprogram ska möjliggöra behörighet till yrkesprogram som omfattar 2 700 respektive 2 800 poäng

Utformningen av förslaget väcker en del frågor. Det är inte tydligt av förslaget om en elev löpande under läsåret ska kunna skrivas över från ett yrkesprogram som omfattar 1 900 poäng till ett yrkesprogram som omfattar 2 700 respektive 2 800 poäng. De alternativa behörighetskraven förefaller kunna uppnås närsomhelst under utbildningen. En förutsättning för att en elev ska kunna antas är enligt utredningen att det finns plats på programmet. Det framgår inte tydligt av utredningen om en sådan elev de facto konkurrerar om en sådan plats på lika villkor som en elev som har sökt direkt från grundskolan med ordinarie behörighetskrav.

För att myndigheten ska kunna ta ställning till detta förslag behöver förslaget och dess konsekvenser förtydligas och analyseras ytterligare.

10.2 Yrkesprov – en ny beståndsdel i gymnasial yrkesutbildning

10.2.1 Yrkesprov ska införas på yrkesprogram i gymnasieskolan och på nationella program med yrkesinriktning i anpassade gymnasieskolan

Skolinspektionen tillstyrker förslaget med vissa synpunkter.

Förslaget innebär att yrkesprov ska ingå i utbildningen och att elever endast om det finns särskilda skäl efter beslut av rektor ska genomföra ett gymnasiearbete i stället. Skolinspektionen har erfarenhet i sin granskning att yrkesprov i vissa fall främst har fått genomföras av de elever som har kommit längst i sin kunskapsutveckling, alltså inte av alla elever.

För att proven ska fylla sitt syfte i gymnasieskolan förutsätter myndigheten att proven utformas så att de ligger just på gymnasial nivå och inte utformas så att endast elever med högre kunskapsnivåer ska kunna genomföra och klara yrkesproven.

Det bör tydliggöras i den fortsatta beredningen av förslaget vilka särskilda skäl som avses för att rektor ska få besluta att en elev ska få genomföra ett gymnasiearbete i stället för ett yrkesprov.

11.1 En rätt ska införas för elever att fullfölja utbildningen på individuella program i anpassade gymnasieskolan

Skolinspektionen tillstyrker förslaget.

13.1 Ikraftträdande och övergångsbestämmelser för förslaget om yrkesprogram som omfattar 1 900 gymnasiepoäng och av andra förslag som följer av nya yrkesprogram

Skolinspektionen tillstyrker förslaget.

Som nämnts ovan angående förslag 5.2.1. och 6.1. bör tidpunkten för att tillämpa de nya bestämmelserna i förhållande till de förslag som lämnas i betygsutredningen sammanfalla angående behörighetsregler och justeringar av vilka introduktionsprogram som ska finnas i gymnasieskolan.

I ärendets slutliga handläggning har följande personer deltagit: Klara Cederlund, chefsjurist, Torun Rudin, stabschef.

Marie Axelsson
Generaldirektör

Jacob Johansson
Föredragande, utredare